

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.4.35>

OSOBOWOŚĆ SPRAWCY JAKO ELEMENT KRYMINALISTYCZNEJ CHARAKTERYSTYKI WYKROCZEŃ KARNYCH W ZAKRESIE DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

Serhii Trach

*kandydat nauk prawnych, starszy wykładowca Katedry Procesu Karnego
Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0001-8001-855X

e-mail: Serhii_Trach@ukr.net

Adnotacja. Artykuł, oparty na systemowej analizie teoretycznych przepisów naukowych, norm prawnych oraz materiałów z praktyki śledczej i sądowej, ujawnia problematyczne kwestie dotyczące osobowości przestępcy jako elementu kryminalistycznej charakterystyki wykroczeń karnych w zakresie działalności gospodarczej, określa treść tego elementu i uzasadnia jego strukturę i powiązania korelacyjne z innymi elementami charakterystyki kryminalistycznej. Zidentyfikowano typowe cechy osobowości sprawcy: demograficzne; zawodowe; edukacyjne; społeczne; skłonność do popełniania przestępstw; stan fizyczny i psychiczny. Udowodniono, że system informacji o osobowości sprawcy pozwala nie tylko poprawnie zakwalifikować popełnione wykroczenie karne, ale także znacznie zwiększa skuteczność procesu przedstawiania wersji i planowania śledztwa, wyboru taktycznych metod postępowania i dochodzenia jako całości.

Słowa kluczowe: działalność gospodarcza, charakterystyka kryminalistyczna, tożsamość sprawcy, dochodzenie.

THE PERSON OF THE CRIMINAL AS AN ELEMENT OF CRIMINAL CHARACTERISTICS OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF ECONOMIC ACTIVITY

Sergey Trach

*Candidate of Law, Senior Lecturer, Department of Criminal Procedure,
National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-8001-855X

e-mail: Serhii_Trach@ukr.net

Abstract. Based on a systematic analysis of theoretical scientific provisions, legislation and materials of investigative and judicial practice, the article reveals problematic issues concerning the identity of the offender as an element of forensic characterization of criminal offenses in the field of economic activity, elements of forensic characterization. Typical features of the offender's personality are determined: demographic; vocational and educational; social; propensity to commit criminal offenses; physical and psychological condition. It turns out that the system of information about the identity of the offender allows not only to correctly classify the crime, but also significantly increases the efficiency of the process of proposing and planning an investigation, choosing tactics for conducting proceedings and the investigation as a whole.

Key words: economic activity, forensic characteristics, identity of the offender, investigation.

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сергій Трач

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-8001-855X

e-mail: Serhii_Trach@ukr.net

Анотація. У статті на основі системного аналізу теоретичних наукових положень, норм законодавства та матеріалів слідчої і судової практики розкриваються проблемні питання щодо особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, визначається зміст цього елемента та обґрунтовується його структура й кореляційні зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики. Визначено типові ознаки особи злочинця: демографічні; професійно-освітні; соціальні; схильність до вчинення кримінальних правопорушень; фізичний та психологічний стани. Доводиться, що система відомостей про особу злочинця дозволяє не лише правильно кваліфікувати вчинене кримінальне правопорушення, а й значно підвищує ефективність процесу висування версій та планування розслідування, вибору тактичних прийомів проведення процесуальних дій та розслідування в цілому.

Ключові слова: господарська діяльність, криміналістична характеристика, особа злочинця, розслідування.

Актуальність теми. У ході кримінального провадження значна частина діяльності працівників правоохоронних органів та суду спрямована на встановлення особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, а також спілкування та проведення ряду слідчих (розшукових) і процесуальних дій, відповідно, з підозрюваним, обвинуваченим, підсудним. Тому зрозуміло, що особа злочинця займає значне місце в системі будь-якої характеристики кримінального правопорушення: кримінально-правової, кримінологічної і, звичайно, криміналістичної. Із криміналістичної точки зору вивчення особи злочинця надає органам досудового розслідування ряд додаткових можливостей. Зокрема, відомості про неї дають змогу виокремити ті дані, що необхідні для організації найбільш ефективного розшуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, забезпечують усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень та їх рецидивів, а під час проведення слідчих (розшукових) дій – можливість ефективного встановлення психологічного контакту, застосування відповідних тактичних прийомів та методів спілкування.

Мета статті – надати характеристику особи злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розробляючи методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, не можна залишити поза увагою і вивчення проблем, пов'язаних з особою суб'єкта вчинення таких кримінальних правопорушень.

Аналіз сучасної криміналістичної літератури показав, що у вичерпному її масиві зустрілися лише поодинокі параграфи, спеціально присвячені дослідженню цього питання. При такому підході особа злочинця фактично залишається поза межами криміналістичного дослідження. І з цим важко погодитися, оскільки діяння не може бути відірваним і незалежним від діяча, особливо коли це стосується господарської злочинності.

У кримінологічній літературі проблемі визначення поняття «особа злочинця» приділяється значна увага. Пропонуються і наводяться найрізноманітніші визначення. Ми не маємо на меті вступати в теоретичні дискусії з цього приводу, оскільки це виходить за межі нашого дослідження, але щодо розгляду цих питань зазначимо наступне.

Спроби сконструювати якесь універсальне, абсолютно істинне, визнане всіма кримінологами і науковцями інших спеціальностей визначення поняття «особистість злочинця» до цього часу не увінчалися успіхом, оскільки кожна людина – явище специфічне й індивідуальне у своїх проявах, кожна людина у напруженій психологічній ситуації, під впливом емоційних реакцій спроможна вчинити будь-яке кримінальне правопорушення, тому виділити окремі риси злочинця, які б принципово відрізняли його від законослужняного громадянина, надзвичайно складно.

Виходячи з наведених міркувань, під поняттям «особа злочинця», слід розуміти сукупність істотних і стійких корисливо-індивідуалістичної спрямованості морально-психологічних установок, властивостей і ознак, притаманних особам, які вчиняють кримінальні правопорушення. А їх криміналістична характеристика відтворюється у сукупності соціально-демографічних, морально-психологічних та кримінально-правових ознак.

Соціально-демографічна характеристика особи злочинця. Статевий розподіл кількості осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, свідчить про домінування осіб чоловічої статі (64,2%), з яких переважну більшість складають українці – 72,1%.

На нашу думку, певна рівновага статевого співвідношення, обумовлена тим, що жінки традиційно частіше займають посади, пов'язані з виконанням обліково-бухгалтерських функцій, обслуговуванням товарно-матеріальних цінностей, у торгівлі, сфері побутового обслуговування тощо.

Вікова характеристика відзначається зміщенням до більш старших вікових категорій порівняно із загальною злочинністю. За результатами проведеного нами дослідження основну вікову групу складають особи від 25 років і старше (81,2%).

За даними проведеного дослідження, 78% засуджених мали середню спеціальну та вищу освіту. Цей показник набагато вищий, ніж у загальній злочинності. Певно, це обумовлено, перш за все, тією обставиною, що для зайняття господарською діяльністю потрібна відповідна освіта, спеціальність і кваліфікація. Тобто, осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, виділяє серед інших правопорушників порівняно високий рівень освіти, в той час як освітній рівень усіх засуджених нижче відповідного показника для населення країни (Шепітько, Коновалова, Журавель, 2006: 86).

За даними, отриманими шляхом узагальнення кримінальних проваджень, вищу освіту мали 48,2% обвинувачених, середню (загальну) і спеціальну – 100%.

Соціальне становище, за даними нашого вибіркового дослідження, характеризується наступним: переважають службовці (56,4%). При цьому цей показник значно відрізняється в залежності від безпосереднього виду кримінального правопорушення. Наприклад, серед засуджених за контрабанду (ст. 201 КК України) найбільший відсоток склали особи, які не працювали (44,1%). У цілому серед засуджених за вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності за вивченими кримінальними провадженнями непрацюючі на момент вчинення кримінального правопорушення склали 34,5%.

Такий відсоток непрацюючих, на нашу думку, обумовлюється тим, що у структурі господарської злочинності питому вагу складають кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності. Специфіка кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності на відміну від кримінальних правопорушень проти власності полягає в тому, що у вчиненні їх беруть участь, як правило, службові особи різних рангів. За

отриманими нами даними фізичні особи брали участь у 19,6% випадків, матеріально відповідальні особи – у 33,5%, обліково-бухгалтерські працівники – у 18,1%, керівники підприємств – у 21,7%, інші службові особи – у 7,4%.

У частині дослідження значний інтерес має і *стаж роботи* на об'єкті, де було вчинено кримінальне правопорушення. Нами встановлено, що більшість засуджених за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності відносно довго працювали на даному підприємстві і, таким чином, знали свої обов'язки, а також порядок зберігання, охорони і обліку матеріальних цінностей, руху документообігу тощо.

По вивчених кримінальних провадженнях безперервний трудовий стаж засуджених визначився таким чином: менше одного року – 13,6%, від 1 до 3 років – 28%, від 3 до 5 років – 8,6%, вище 5 років – 33,5%, не встановлено – 16,3%. Тобто, є всі підстави припускати, що багато хто із засуджених до виявлення кримінального правопорушення неодноразово його вчинювали, але не були своєчасно встановлені.

Сімейний стан. Переважна більшість засуджених на час вчинення кримінального правопорушення була одружена (66,2%), розлучені складають 20%, неодружені і незаміжні – 13,8%.

Такий значний відсоток осіб, які перебували у шлюбних відносинах на момент вчинення кримінального правопорушення, пояснюється, по-перше, тим, що велика частина засуджених перебувала вже у достатньо зрілому віці.

По-друге, одним із мотивостворюючих факторів вчинення таких кримінальних правопорушень є намагання покращити матеріальне становище сім'ї, яка також користується отриманими від кримінально-протиправної діяльності матеріальними благами.

По-третє, сімейні відносини в осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, більш міцні, тому що у 74,3% засуджених були діти: у 38,9% – одна дитина, у 35,8% – дві дитини, у 3% – три і більше. Лише 22,3% не мали дітей.

Соціально-психологічна характеристика. Соціально-психологічна структура особи включає передусім соціально обумовлені індивідуальні особливості, психологічні процеси, систему потреб, спрямованість особи, соціальні установки і орієнтації, моральні якості, знання, звички, досвід (Чернявський, Вознюк, Патик, 2016).

Соціально-психологічний механізм індивідуальної поведінки надзвичайно складний. Людина, як правило, добре знає морально-правові принципи, але дотримується їх вибірково. І ця вибіркочність особливо яскраво проявляється при вирішенні питань забезпечення належних умов свого матеріального існування.

Забезпечення належних умов матеріального існування людини як біологічної і соціальної істоти безумовно є головним, домінуючим фактором її соціальної діяльності і активності. Матеріальні потреби є у всіх людей і коло їх різноманітне. В одному випадку це потреби у продуктах харчування, одязі, квартирі, машині; в іншому – у предметах комфорту, розваги; а в третьому – у накопиченні грошей тощо.

Виходячи з цього, у науковій літературі виділяють чотири ступеня потреб: 1) життєво необхідні потреби, які забезпечують мінімум умов існування людського організму; 2) нормальний стандарт потреб; 3) завищений обсяг потреб, який ще не став суспільною нормою; 4) збочені потреби, задоволення яких об'єктивно суперечить розвитку особистості і суспільства (Предборський, 2014: 56).

Учинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності і обумовлюється актуальними або потенційними матеріальними потребами людини і їх задоволенням у даний момент або в майбутньому.

Зміни економічного вектору розвитку, розбудова ринкових відносин, поляризація населення за рівнем доходів, зміни у мотивації господарської діяльності і її стимулів наклали відбиток і на мотивацію вчинення кримінальних правопорушень (Шепітько, Журавель, Коновалова, 2019: 156).

За матеріалами вивчених кримінальних проваджень, можна констатувати, що основними мотивами вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є такі: корисливі мотиви – 71,3%, важке матеріальне становище – 10,2%, не встановлено – 18,4%.

При цьому, як свідчать результати дослідження, представники органів досудового розслідування та суду, достатньо глибоко це питання не аналізують. У матеріалах вивчених кримінальних проваджень міститься досить скупа інформація щодо мотивів і приводів вчинення кримінальних правопорушень. Так, якщо на стадії досудового розслідування вони майже не встановлюються, то у судовому рішенні, суд, як правило, надає стандартне формулювання «з корисливих мотивів» без розкриття їх основного змісту.

Необхідно звернути увагу на те, що система матеріальних потреб, яка мотивує законслухняну поведінку у сфері господарських взаємовідносин, лежить в однаковій морально детермінуючій і господарську злочинність площині, оскільки, більшість компонентів, які складають структуру кримінального правопорушення, не кримінальні. Різниця полягає лише у змістовій стороні цих потреб, глибині і стійкості корисливої спрямованості особи і виборі засобів їх досягнення, тобто кримінальні лише шляхи, засоби їх реалізації. Так, умовами свого матеріального забезпечення інколи незадоволені як законслухняні громадяни, так і ті, що вчинили кримінальне правопорушення. Але, якщо законслухняні громадяни переважно не задоволені забезпеченням мінімального рівня потреб або стандарту життєзабезпечення, то для осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, переважно притаманний свій індивідуальний рівень потреб, наприклад, намагання забезпечити себе всім необхідним для незалежного існування відповідно до свого соціального статусу.

У комплексній методиці розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності важливе значення має й аналіз соціально-рольових особливостей суб'єктів цих кримінальних правопорушень і їх морально-психологічного ставлення до вчинення кримінальних правопорушень (Волобуєв, 2001: 132).

Що стосується соціально-рольового статусу і його впливу на мотивацію злочинної поведінки, то тут слід звернути увагу на декілька обставин.

По-перше, поведінка людини залежить від тих соціальних позицій, які вона займає у соціумі, від того, на якій щаблі соціальної стратифікації знаходиться. У суспільній діяльності особа виконує ряд рольових функцій, кожна з яких вимагає певної поведінки. Ця нормативно визначена роль обумовлює і зміст соціально значущих характеристик особи і системи її потреб (чоловік, батько, службове становище, матеріальна забезпеченість тощо). Якщо для осіб, які перебувають на найнижчих щаблях суспільної ієрархії, притаманна переважно примітивна система потреб у біологічному забезпеченні умов свого існування, то для інших, які перебувають на більш високому рівні, це розгалужена система потреб (економічні, ідеологічні, культурні тощо), які пов'язані з намаганням не тільки розбагатіти, а і досягти більш високого соціального статусу і престижу в суспільстві.

По-друге, матеріальні потреби і система ціннісних орієнтацій взаємодіють з численними негативними соціально-психологічними факторами середовища, які у нинішніх умовах економіки і обумовлюють вибір способів поведінки, в тому числі і злочинної. Ці дві обставини і впливають на морально-психологічне ставлення злочинця до своєї злочинної поведінки.

Даючи соціально-психологічну характеристику осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, слід зазначити, що для них притаманне підвищене почуття незалежності від нормативної системи, правовий нігілізм, орієнтація на задоволення своїх власних потреб і інтересів будь-якими засобами, чітке усвідомлення протиправності своїх діянь.

Що стосується ставлення до вчиненого кримінального правопорушення, то, за матеріалами кримінальних проваджень, широко розкаюлися у вчиненні кримінального правопорушення 65,3%, активно сприяли органам досудового розслідування у розкритті кримінального правопорушення 58,2%. Крім цього, 49,8% злочинців характеризувалися позитивно й 44,3%, на момент судового розгляду, відшкодували збитки, заподіяні кримінальними правопорушеннями. Показник визнання себе винними у цих осіб вищий порівняно з тими, хто вчинив кримінальні правопорушення загальнокримінальної спрямованості чи корисливо-насильницькі.

На нашу думку, місцями таке каяття, є вимушеним і обумовлене намаганням отримати більш м'яке покарання. А обставинами які, зазвичай, обтяжують покарання у досліджуваній категорії є вчинення кримінального правопорушення особою повторно, або групою осіб за попередньою змовою.

Суттєве значення для морально-психологічної характеристики особи мають мотиви і цілі злочинної поведінки, які дають змогу провести їх типологію. Складність створення узагальнюючого уявлення про особу, яка вчиняє кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, полягає у різноплановості самих діянь цього класу, які обумовлюють і особливості суб'єктів різних груп кримінальних правопорушень (Алексєєв, Весельський, Пясковський, 2014: 87). Проте, спільним для них є загальнокорислива антисоціальна спрямованість особистості, яка може бути диференційована залежно від системи ціннісних орієнтацій, структури потреб на декілька типологічних підгруп за різними ознаками. Серед багаточисленних типологій (класифікацій) злочинної поведінки у сфері господарської діяльності (Кулик, 2015; Осика, 2016), на нашу думку, найбільш придатна для практичного використання класифікація, яка ґрунтувалася б на соціально-рольовій функції особи, що бере участь в господарській діяльності і її регулюванні, оскільки така класифікація враховує важливі елементи механізму злочинної поведінки.

У цьому контексті, можна виокремити декілька типів злочинців, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності:

1) особи з досвідом роботи в різних галузях господарювання (як правило, вони є організаторами, створюють злочинні групи, розподіляють обов'язки між їх учасниками, розпоряджаються одержаними коштами);

Тобто, на характеристику організаторів кримінальних правопорушень впливають службове становище та спеціальні знання в галузі господарської, фінансової чи економічної діяльності. Зазвичай такими злочинцями стають професіонали, добре обізнані у сфері своєї службової діяльності, які мають корумповані зв'язки в органах державної влади різних рівнів, насамперед в правоохоронних органах. До речі, це узгоджується з домінуючою у західній науці загальноприйнятною концепцією «професійного злочинця».

2) особи, які зловживаючи службовим становищем, вчиняють юридично значущі дії або надають публічні послуги, що мають значення для підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень (нотаріуси, оцінювачі, аудиторі, банківські працівники);

3) службові особи у сфері господарської діяльності (бухгалтери, менеджери, секретарі, охоронці), які виконують окремі технічні функції, безпосередньо не беручи участі в злочинній схемі;

4) особи (фахівці), яких залучають для використання спеціальних знань у галузі фінансових операцій, а також з метою фальсифікації документів, втручання в роботу комп'ютерних мереж тощо;

5) службові особи органів місцевого самоврядування, контролюючих та правоохоронних органів, які забезпечують корупційне прикриття злочинної діяльності.

За кримінально-правовими ознаками засуджені за вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності характеризуються такими показниками: вид вчиненого кримінального правопорушення, одноособове або групове його вчинення, роль у групі; тривалість злочинної діяльності, наявність судимості, спосіб вчинення кримінального правопорушення, предмет посягання, вид і розмір покарання.

За результатами аналізу статистичної звітності Офісу Генерального прокурора України, особи, що вчинили кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності та пов'язаної із нею сферах, розподілилися

таким чином: кримінальні правопорушення проти власності – 19%; ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) – 15,1%; легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом – 12,3%; інші види кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності – 28%; кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності – 25,6% (Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування, 2020).

Вивчення кримінальних проваджень дало змогу встановити, що до одного року злочинна діяльність тривала у 66,1% засуджених. При цьому один епізод кримінальних правопорушень мав місце у 21,5% засуджених, два епізоди – у 26,5%, три і більше – у 52%. Понад один рік вчинювали кримінальні правопорушення 16,7% засуджених, два-три роки – 6,1%, більше трьох – 3,4%.

Предметом посягання були гроші (61,6%), паливно-мастильні та інші товарно-матеріальні цінності (38,4%). А в цілому майнові збитки склали 33,2%, грошові – 66,8%. Загальний обсяг збитків по кримінальних провадженнях склав до 10 000 грн. – у 15,2% засуджених, до 100 000 грн. – у 30,5%, до 1 000 000 грн. – у 37,6%, понад 1 000 000 грн. – у 16,7%.

Водночас, слід звернути увагу, що кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності властивий груповий характер злочинної активності. Виходячи, з матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у 69,5% випадків кримінальне правопорушення було вчинено: групою за попередньою змовою – 61,7%; організованою групою – 28,5%; групою осіб – 5%; злочинною організацією – 4,8%.

Груповий характер діянь найбільш характерний для осіб, що вчинили такі кримінальні правопорушення, як контрабанда (ст. 201 КК України), незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей (ст. 203-2 КК України), протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України), легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України), нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 209 КК України) тощо (Джужа, Савченко, Черней, 2018: 453).

Правоохоронцям необхідно враховувати, що лідер такого угруповання може бути як представником криміналітету, так і особою, яка має цілком легальне або напівлегальне становище (Клепа, 2005). Наприклад, особа може займатись підприємницькою діяльністю з продажу продуктових товарів, де половину продуктів легально закупає у виробника, а іншу (алкогольні напої, тютюнові вироби) поставляє на прилавки контрабандою, з послідувальною підробкою акцизу.

Для кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності не характерна рецидивна злочинність, лише 9,8% осіб, за результатами вибіркового дослідження, раніше були судимі. Більшість з них – 49,3% – відбували покарання за корисливі кримінальні правопорушення.

Такий невисокий рівень рецидиву порівняно з загальною злочинністю, де цей показник коливається в межах від 25% до 30%, пояснюється існуючими обмеженнями, щодо зайняття господарською та фінансовою діяльністю, а також щодо працевлаштування в органах державної влади осіб, які відбували покарання за вчинення кримінальних правопорушень.

Висновки. У соціально-демографічній структурі осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, питома вага осіб чоловічої статі складає абсолютну більшість, але вона значно диференціюється залежно від видів кримінальних правопорушень і місцями може суттєво понижатись у співвідношенні до жінок.

Для вікової характеристики характерними є старші вікові категорії порівняно з загальною злочинністю. Особи, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, мають більш високий рівень освіти. За соціальним станом переважають підприємці і службовці. Переважна більшість злочинців на момент вчинення кримінальних правопорушень були одружені, мали на утриманні неповнолітніх дітей, займалися соціально корисною діяльністю.

Мотиви злочинної поведінки мали корисливий характер у різних його модифікаціях і визначалися соціальним статусом особи. Для них притаманно підвищене почуття незалежності від правової системи, правовий нігілізм, орієнтація на задоволення своїх власних потреб за допомогою будь-яких засобів, чітке усвідомлення протиправності своїх діянь.

Серед багаточисельних типологій (класифікацій) злочинної поведінки у сфері господарської діяльності найбільш придатною для практичного використання може бути класифікація, яка ґрунтується на соціально-рольовій функції особи. З огляду на це пропонується виділити п'ять груп злочинців: 1) особи з досвідом роботи в різних галузях господарювання; 2) особи, які зловживаючи службовим становищем, вчиняють юридично значущі дії або надають публічні послуги, що мають значення для підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень; 3) службові особи у сфері господарської діяльності, які виконують окремі технічні функції, безпосередньо не беручи участі в злочинній схемі; 4) особи (фахівці), яких залучають для використання спеціальних знань; 5) службові особи органів місцевого самоврядування, контролюючих та правоохоронних органів, які забезпечують корупційне прикриття злочинної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Алексєєв О.О., Весельський В.К., Пясковський В.В. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. переробл. та доповн. Київ: Центр учб. літ., 2014. 320 с.
2. Волобуєв А.Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2001. 426 с.

3. Клепа Є. Слідчі версії та планування при розслідуванні злочинів у сфері господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 9. С. 154–157.
4. Кулик С.С. Розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 190 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
6. Осика І.М. Розслідування підроблення документів та їх використання у сфері підприємництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 254 с.
7. Предборський В.А. Теорія тіньової економіки в умовах трансформаційних процесів : монографія. Київ : Задруга, 2014. 399 с.
8. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
9. Чернявський С.С., Вознюк А.А., Патик А.А. та ін. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із фіктивним підприємництвом та діяльністю «конвертаційних центрів» : метод. реком. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 92 с.
10. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методи : монографія. Харків : Право, 2006. 624 с.
11. Шепітько В.Ю., Журавель В.А., Коновалова В.О. та ін. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2. Харків : Право, 2019. 328 с.

References:

1. Aliksiev, O.O., Veselskyi, V.K., Piaskovskyi, V.V. (2014). Rozsliduvannia okremykh vydiv zlochiniv [Investigation of certain types of crimes]: navch. posib. 2-he vyd. pererobl. ta dopovn. Kyiv: Tsentri uchb. lit. 320 p. [in Ukrainian].
2. Volobuev, A.F. (2001). Naukovi osnovy kompleksnoi metodyky rozsliduvannia koryslyvykh zlochiniv u sferi pidpriemnytstva [Scientific bases of complex methods of investigation of mercenary crimes in the sphere of entrepreneurship]: dys. ... dokt. yuryd. nauk : 12.00.09. Kharkiv. 426 p. [in Ukrainian].
3. Klepa, Ye. (2005). Slidchi versii ta planuvannia pry rozsliduvanni zlochiniv u sferi hospodarskoi diialnosti [Investigative versions and planning in the investigation of crimes in the sphere of economic activity]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 9. pp. 154–157. [in Ukrainian].
4. Kulyk, S.S. (2015). Rozsliduvannia pryvlasnennia, roztraty maina abo zavolodinnia nym shliakhom zlovzhyvannia sluzhbovym stanovyshchem [Investigation of misappropriation, misappropriation or seizure of property through abuse of office]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kyiv. 190 p. [in Ukrainian].
5. Dzhuzha, O.M., Savchenko, A.V., Chernieia V.V. (red.) (2018). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter. 1104 p. [in Ukrainian].
6. Osyka, I.M. (2006). Rozsliduvannia pidoblennia dokumentiv ta yikh vykorystannia u sferi pidpriemnytstva [Investigation of forgery of documents and their use in the field of entrepreneurship]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kharkiv. 254 p. [in Ukrainian].
7. Predborskyi V.A. (2014). Teoriia tinovoi ekonomiky v umovakh transformatsiinykh protsesiv [The theory of shadow economy in the conditions of transformation processes]: monohrafiia. Kyiv : Zadruha. 399 p. [in Ukrainian].
8. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [About registered criminal offenses and results of their pre-trial investigation]. Ofis Heneralnoho prokurora Ukrainy. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. [in Ukrainian].
9. Cherniavskyi, S.S., Vozniuk, A.A., Patyk, A.A. ta in. (2016). Rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh iz fiktyvnyim pidpriemnytstvom ta diialnistiu «konvertatsiinykh tsestriv» [Investigation of criminal offenses related to fictitious business and the activities of "conversion centers"]: metod. rekom. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav. 92 p. [in Ukrainian].
10. Shepitko, V.Iu., Konovalova, V.O., Zhuravel, V.A. ta in. (2006). Rozsliduvannia zlochiniv u sferi hospodarskoi diialnosti: okremi kryminalistychni metodyky [Investigation of crimes in the sphere of economic activity: some forensic methods]: monohrafiia. Harkiv : Pravo. 624 p. [in Ukrainian].
11. Shepitko, V.Iu., Zhuravel, V.A., Konovalova, V.O. ta in. (2019). Kryminalistyka [Criminalistics]: pidruchnyk: u 2 t. T. 2. Kharkiv : Pravo. 328 p. [in Ukrainian].